

УДК: 37.034-057.874

**ТЕХНОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ**

Н.М.Гринькова

Анотація. У статті досліджується проблема діагностики моральної вихованості учнів початкових класів, представлені критерії оцінювання ефективності роботи у контексті морального виховання.

Ключові слова: моральна вихованість, молодший школяр, критерії вихованості, діагностика вихованості.

Аннотация. В статье исследуется вопрос диагностики нравственной воспитанности учеников начальных классов, представлены критерии оценки эффективности работы в контексте нравственного воспитания.

Ключевые слова: моральная воспитанность, младший школьник, критерии воспитанности, диагностика воспитанности.

Summary. The problem of diagnostics of the moral breeding of students of initial classes, presented criteria of evaluation of efficiency of work in the context of moral education, is probed in the article.

Key words: moral breeding, junior schoolboy, criteria of breeding, diagnostics of breeding.

Постановка проблеми. Проблема виховання підростаючого покоління завжди була в центрі уваги громадськості, освітян, духовенства, а також пересічних громадян. На жаль, не залишається жодних сумнівів, що розвиток нашого суспільства гальмує криза бездуховності, без подолання якої не варто говорити про побудову гуманних та демократичних відносин. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує моральне виховання дітей, в основі якого лежать принципи християнської моралі: любов до свого Творця, до ближнього, правда, справедливість, милосердя, доброта, працелюбність та інші.

У Концепції національного виховання, а також у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що одним із пріоритетних напрямів реформування виховної системи у сучасній школі є утвердження принципів загальнолюдської моралі [7; 9]. Таким чином, бачимо, що саме моральне виховання займає одне з головних місць у виховній системі підростаючого покоління. Результатом виховної роботи педагога має стати моральна вихованість школярів.

Аналіз досліджень з даної проблеми. Теоретичні основи моральної вихованості учнів, з'ясування її змісту та головних компонентів представлені у працях І.Беха, Л.Божович, О.Киричука, Г.Костюка, С.Максименка, В.Котирла, Б.Кобзара, М.Красовицького, Ю.Приходька, Ю.Руденка, К.Слесик, Л.В.Строганової та інших.

Розроблено методологічні аспекти морального виховання (Т.Андрєєва, Р.Бернс, А.Бойко та інші), досліджується його практична реалізація (В.Гаврилов, А.Донцов, В.Євдокимов).

Важливим для нашого дослідження є праці психологів О.Скрипченко, Л.Долинської, З.Огороднійчук, В.Костіва, Т.Грибоседової, які обґрунтували провідні критерії та показники вихованості школярів при врахуванні психологічного та соціального аспектів.

Обговорюється дана проблема на сторінках психолого-педагогічних журналів (І.Бех, О.Матвієнко, М.Іванчук, Т.Гризоглазова, В.Салко, Р.Павелків та інші). Всі вони з позиції теорії та практики розглядають особливості морального виховання дітей. Однак, слід зазначити, що більшість з названих науковців поглиблено досліджують один із аспектів морального виховання учнів початкових класів.

Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій показав що, дана проблема знайшла висвітлення у багатьох джерелах: з'ясовано зміст та методологічні засади, визначено критерії та показники моральної вихованості дітей молодшого шкільного віку.

Метою статті є розкриття теоретичних та практичних аспектів діагностики моральної вихованості учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Моральну вихованість дитини характеризує не лише її гуманне ставлення до людей, а й те, наскільки вона бережливо ставиться до речей, рослин, тварин. "Розкривати дитині суспільну значущість речей, предметів живої та неживої природи слід стосовно й тих об'єктів, до яких дитина не має діяльного відношення. Адже бережливість людини поширюється на весь світ. Тому необхідно, щоб вона сприймала не лише на інтелектуальному, а й на емоційному рівні" [2, с.67].

Під вихованістю ми розуміємо певну властивість особистості, яка визначається наявністю і ступенем сформованості комплексу моральних якостей, що відображають розвиток особистісних характеристик, а також ставлень дитини до оточуючого соціального середовища. Звідси перед діагностикою поставлено завдання визначити та дослідити найбільш значимі ознаки вихованості, їх комбінації та особливості вираження. Вихованість особистості характеризується не сукупністю окремих якостей, а їх певною ієрархічною системою, яка побудована за принципом мотиваційної та цільової сформованості, оскільки саме мотиви діяльності визначають загальну спрямованість особистості на об'єктивну мету діяльності; в свою чергу, визначена мета виконує роль орієнтира у побудові програми дій; програма формує модель діяльності; ефективне здійснення діяльності потребує сформованості навичок контролю, самоконтролю, самооцінки.

У психолого-педагогічній літературі розроблено чимало методик і програм діагностики вихованості, які передбачають відповідність різним критеріям. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості можна умовно поділити на дві групи: 1) пов'язані з зовнішнім проявом результатів виховання – вчинки, дії та оцінки особистості; 2) пов'язані з розвитком "внутрішніх" характеристик особистості – поглядів, переконань, світогляду, мотиваційної основи тощо.

Для дослідження рівня вихованості учнів початкових класів нами визначені інтегральні властивості трьох систем, які об'єднують основні критерії з відповідними їм показниками: *когнітивний* (первинні уявлення молодших школярів про моральні поняття, норми та правила поведінки, сформованість моральних цінностей, ідеалів, закріплених установок); *мотиваційно-ціннісний* (наявність

мотиваційної основи для здійснення позитивних моральних вчинків, емпатія, бажання допомогти, особистісне ставлення до оточуючих); *діяльнісний* (готовність до реалізації моральних знань у конкретних вчинках).

Показниками вихованості виступають такі характеристики особистості, як прояв доброти, справедливості, чесності, щедрості, скромності, працьовитості, сміливості, вірності, самостійності, творчої активності, відповідальності, людяності, дбайливості а також здатність виконувати різні види діяльності.

На першому етапі дослідження передбачалось виявлення вихідного рівня сформованості у молодших школярів моральних якостей. Моральні знання учнів, що виконують функцію регулятора моральної поведінки та її мотиву, нами вивчались крізь призму когнітивного критерію.

На цьому етапі дослідження доцільним було з'ясування рівня усвідомлення школярами того чи іншого морального поняття. Факт становлення проявляється, на нашу думку, в тому, що дитина усвідомлено і за власним бажанням називає правила, якими вона керується при взаємодії із оточуючими незалежно від обставин – реалізація мотиваційно-ціннісного критерію. Третій напрям дослідження відображає діяльнісний критерій з властивими йому показниками (наявність конкретних переконань, які проявляються у здатності до реалізації моральних знань у конкретних ситуаціях).

Перша група завдань була націлена на виявлення головних показників когнітивного критерію – первинних уявлень учнів початкових класів про моральні поняття, норми та правила поведінки, сформованість моральних цінностей, ідеалів, закріплених установок, а також умінь відтворювати моральні знання. Для цього був запропонований опитувальник, який передбачав ряд запитань, зокрема: Як Ви розумієте слова: “доброта”, “ввічливість”, “турботливість”? Кого називають “справедливим”, “працьовитим”? Кого ви вважаєте “чесним”, “мужнім”, “працьовитим”?

Аналіз відповідей показав, що найбільш адекватні уявлення досліджувані мають про “ввічливість” і “доброту”. Розуміння характеру стосунків між людьми, які позначаються поняттями “доброзичливість”, “турботливість”, молодші школярі розуміють недостатньо чітко. Так, наприклад, “доброзичливість” характеризують як “любов та повагу”, а “турботливість” – “уміння захищати”.

Інше завдання було спрямоване на дослідження рівня розвитку активного словникового запасу морально-етичних понять. Для цього використовувалась методика знаходження середнього значення активного словника морально-етичних понять школярів та подальшого порівняння з цим значенням індивідуального показника кожного учня (автор М. Іванчук).

Дітям пропонувалося протягом певного заданого часу написати (назвати) ввічливі слова: звертання, вітання, прощання. Після повного виконання завдання було підраховано середній показник кількості учнів кожного класу щодо виконаного завдання і знайдено загальний середній показник активного словникового запасу. Для виявлення рівня індивідуального розвитку було здійснено порівняння одержаних показників по кожному завданню із середніми значеннями цього завдання, а потім – із загальним середнім показником для певного класу.

З метою отримання інформації про стан розуміння дітьми морально-етичних понять учні протягом визначеного часу повинні скласти якомога більшу кількість речень за заданими словами з групи понятійних слів.

Наступне завдання. Молодшим школярам пропонувалося назвати ті якості, які на їхню думку, характеризують виховану людину. Для полегшення виконання цього завдання учням було запропоновано перелік моральних якостей на аркуші паперу (в кожного на парті). Запитання звучало так: “Із запропонованого нижче переліку вибери, будь ласка, ті якості, які, на твою думку, притаманні вихованому школяру”.

Чесність	Боягузтво
Доброта	Підозрілість
Байдужість	Любов до тварин
Турботливість	Ніжність
Сміливість	Вміння пробачати
Наглість	Справедливість
Любов до природи	Заздрісність
Дружелюбність	Працьовитість
Грубість	Жадібність
Гордість	Акуратність
Неохайність	Бережливість
Повага до старших	Доброзичливість
Мстивість	

Другий етапі дослідження був спрямований на виявлення емоційно-ціннісного ставлення до оточуючих та готовності до здійснення морального вчинку. Для цього використовувались методики “Вибір” та “Як вчинити?” (автор В.Костів).

Наприклад, при використанні методики “Вибір” учням пропонується уважно прочитати кожну ситуацію, обрати відповідь, яка підходить тому чи іншому вчинку, або дописати свою відповідь.

1. Ти зібрався піти пограти з друзями у футбол (для дівчаток: ти зібралася йти до подружки в гості), аж раптом твоїй мамі терміново знадобилася допомога. Як ти вчиниш?

1) скажеш, що згідний допомогти і відкладеш свою прогулянку;

2) збереш друзів і з ними швиденько виконаєш необхідну роботу;

3) порадиш залучити на допомогу тих, хто залишається вдома (молодших братика чи сестричку, дідуся чи бабусю);

4) або.....

2. Класний керівник дав доручення, яке тобі не до душі, але його виконання терміново потрібно для класу. Як ти вчиниш?

1) добросовісно виконаєш доручення;

2) залучиш до виконання доручення товаришів, щоб не виконувати роботу самому;

3) знайдеш причини, щоб відмовити у виконанні доручення;

4) або...

Роботу за методикою “Як вчинити?” можна проводити у формі бесіди, або письмово у вигляді анкети:

Розглянь запропоновані ситуації і дай, будь ласка, відповіді на поставлені запитання.

1. Йде контрольна робота. Ти вже виконав роботу. Твій друг не може впоратися зі складним завданням і просить дати йому списати твій розв’язок. Як ти вчиниш ?

2. Під час перерви один з твоїх друзів розбив вікно. Ти один (одна) випадково бачив (ла) це. Винуватець не хоче зізнаватися. Чи назвеш ти при розборці даної ситуації ім’я твого друга?

3. Ти отримав (ла) погану оцінку і не знаєш, чи батьки тебе покарають. Чи повідомиш ти батькам про одержану оцінку? І т. п.

Оцінювання вихованості учнів початкових класів здійснювалось на основі чотирьох рівнів: високий – 10-12 балів; достатній – 7-9 балів; середній – 4-6 балів; низький – 1-3 бали. Високий рівень – школярі мають належні й достатньо сформовані для їхнього віку моральні уявлення, поняття, чітко знають моральні вимоги, правила поведінки; проявляють наполегливість, доброзичливість до людей, співчуття; ввічливі, володіють навичками колективного спілкування. Достатній рівень – дітям властиві недостатньо повні морально-етичні уявлення; має місце сталість моральної поведінки в різних ситуаціях; в діяльності проявляють самостійність та наполегливість. Середній рівень – школярі мають нечіткі морально-етичні уявлення; їхні інтереси не завжди сталі; переважають особистісно-значущі мотиви; в діяльності їм важко самостійно встановлювати причинно-наслідкові зв’язки. Низький рівень – школярі не мають сформованих морально-етичних уявлень, норм; характеризуються неусталеністю інтересів; відособленістю, байдужістю до колективу; у своїх діях керуються тільки власними інтересами, нехтують допомогою інших, уникають надавати допомогу самі; відсутні почуття співпереживання; їм притаманна неусталена поведінка.

Висновки. Таким чином, запропонована технологія дає змогу визначити у молодших школярів наявність не лише моральних понять та уявлень, а також готовність молодшого школяра до здійснення моральних вчинків, тобто сформованість їх мотиваційно-поведінкової сфери.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. Посібник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Грибоедова Т.П. Нравственное развитие личности школьника: подходы к диагностике / Т.П. Грибоедова. – Новокузнецк : ИПК, 2001. – 64 с.
3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МОУ. – 1996. – №13. – С. 2 – 5.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2001. – 11 – 18 липня. – С. 2 – 6.
5. Сеньчукова И. В. Средовая диагностика в деятельности педагога как воспитателя / И. В. Сеньчукова // Воспитание школьников. – 2012. – № 5. – С. 35-39.
6. Слесик К. Критерії та показники діагностики рівнів розвитку етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів / К. Слесик // Імідж сучасного педагога. – 2012. – № 8. – С. 45-48.
7. Строганова Л. В. Диагностика нравственной воспитанности подростков / Л. В. Строганова // Воспитание школьников. – 2009. – №6. – С.23-26.